

EDUSKUNNAN HALLINTOVALIOKUNTA

Helsingissä

18 päivänä marraskuuta 1994

Lausunto n:o 5

Lakivaliokunnalle

Eduskunta on lähettäessään 12 päivänä huhtikuuta 1994 hallituksen esityksen n:o 22 telekuuntelua ja -valvontaa sekä teknistä tarkkailua koskevaksi lainsäädännöksi lakivaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi samalla määrännyt, että hallintovaliokunnan on annettava asiasta lausuntonsa lakivaliokunnalle.

Asian johdosta ovat valiokunnassa olleet kuultavina lainsäädäntöjohtaja Jan Törnqvist ja ylijohdaja K. J. Lång oikeusministeriöstä, poliisi-johtaja Seppo Nevala sisäasiainministeriöstä, osastopäällikkö Vesa Palonen liikenneministeriöstä, rikosylikomisario Paul Kokko Poliisijärjestöjen liitosta, puheenjohtaja Pentti Saira Suomen Nimismiesyhdistyksestä, asianajaja Aarno Arvela Suomen Asianajajaliitosta, puheenjohtaja Mikko Paatero Poliisitarkastajat ry:stä, hallituksen jäsen Marja-Liisa Törnblom Käräjäoikeustuomarit ry:stä, rikosylikomisario Teuvo Kulha Keskusrikospoliisista, apulaispäällikkö Seppo Pylkkänen ja osastopäällikkö Hannu Haaranen Suojelupoliisista, komisario Torsti Koskinen Helsingin poliisilaitokselta, tekninen johtaja Jukka Alho Helsingin Puhelin Oy:stä, johtaja Jorma Koivunmaa Telecom Finland Oy:stä, professori Pekka Koskinen, apulaisprofessori Martin Scheinin ja apulaisprofessori Matti Pellonpää Helsingin yliopistosta sekä tietosuojavaikuttettu Jorma Kuopus.

Hallituksen esitys

Esityksessä ehdotetaan, että eräiden laissa mainittujen törkeiden rikosten esitutkinnassa voitaisiin harjoittaa puhelin- ja muuta telekuuntelua. Telekuuntelu voisi kohdistua vain rikoksesta epäillyn telepääätteeseen. Televalvontaa koskevaa sääntelyä ehdotetaan tarkistettavaksi. Lisäksi ehdotetaan säädettäväksi teknisestä kuuntelusta, katselusta ja seurannasta.

Televalvonnalla tarkoitetaan niin sanottujen tunnistamistietojen hankkimista televiesteistä, joita on lähetetty tietystä puhelin- tai muusta teleliittymästä tai vastaanotettu teleliittymään. Televalvontaa voitaisiin harjoittaa, kun tutkinta koskee rikosta, josta ei voi tulla neljää kuukautta lievempää rangaistusta, sekä eräitä muita laissa erikseen osoitettuja rikoksia, niiden joukossa huumausainerikosta. Nykyisin edellytetään, että rikoksesta ei voi tulla lievempää rangaistusta kuin yksi vuosi vankeutta tai että kysymyksessä on törkeä huumausainerikos.

Telekuuntelu ja rikoksesta epäillyn teleliittymään kohdistuva televalvonta edellyttäisi aina tuomioistuimen lupaa. Lupa voitaisiin antaa enintään kuukaudeksi kerrallaan.

Laissa säädettäisiin poliisin oikeudesta rikoksen esitutkinnassa teknisellä laitteella salaa kuunnella rikoksesta epäillyn käymiä keskusteluja sekä teknisellä katselulaitteella tarkkailla epäiltyä. Teknistä kuuntelua poliisi voisi kohdistaa rikoksesta epäiltyyn, jos hänen epäillään syylistyneen rikokseen, josta ei voi tulla neljää kuukautta vankeutta lievempää rangaistusta, tai huumausainerikokseen. Teknistä katselua poliisi saisi suorittaa, jos rikoksesta voi tulla ankarampi rangaistus kuin kuusi kuukautta vankeutta. Teknistä kuuntelua ja katselua saisi kohdistaa rikoksesta epäiltyyn vain hänen ollessaan yleisellä paikalla, yleisellä paikalla olevassa kulkuneuvossa taikka hotelli- tai muussa sellaisessa huoneessa. Tekninen kuuntelu edellyttäisi tuomioistuimen lupaa. Teknisestä katselusta poliisi voisi päättää.

Uudistus toteutettaisiin pääosin pakkokeinolakiin tehtävin muutoksin. Lisäksi muutettaisiin esitutkintalakia, oikeudenkäynnin julkisuudesta annettua lakia ja teletoimintalakia.

Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen kun ne on hyväksytty ja vahvistettu.

Valiokunnan kannanotot

Yleistä

Esityksessä ehdotetaan kokonaan uuden rikosprosessuaalisen pakkokeinon, telekuuntelun, mahdollistamista rikostutkinnassa, televalvonnan käyttöalan laajentamista sekä teknistä tarkailua koskevien säännösten ottamista lainsäädäntöön.

Esitys pohjautuu pitkäaikaiseen valmistelutyöhön aina 1970-luvun alkupuolelta lähtien. Esitys onkin hyvin ja perusteellisesti valmisteltu.

Valiokunta katsoo, että esityksessä lähdetään aivan oikein siitä, että täyttääkseen tehtävänsä rikosoikeudellinen järjestelmä edellyttää rikosten mahdollisimman korkeaa selvittämistä. Järjestelmän uskottavuus kärsii, jos varsinkin törkeiden rikosten selvittämisaste ei ole riittävän korkea. Myös rikosten uhrien etujen huomioon ottaminen edellyttää, että rikokset voidaan selvittää. Tehtyjen rikosten selvittäminen puolestaan vaatii, että esitutkintaviranomaisella, poliisilla ja tullirikoksissa tulliviranomaisella on rikoksen esitutkinnassa käytössään riittävän tehokkaat pakkokeinot, jotta voidaan hankkia ja varmistaa syytteen nostamiseen ja ajamiseen tarvittava näyttö.

Esitutkinnassa sallittavaksi ehdotettuja uusia pakkokeinoja on arvioitava myös sen mukaan, mihin kansalaisten perusoikeuksiin niillä puututaan ja miten syvällisesti tämä tapahtuu ottaen huomioon samalla kansalaisten oikeusturvaan liittyvät seikat. Käsittelyssä olevan uudistuksen kohdalla joudutaankin suorittamaan arviointi kansalaisten perusoikeuksien näkökulmasta verrattuna siihen, että yhteiskunnan ja myös rikoksen uhrien intressissä on vahvasti erityisesti törkeiden rikosten selvittäminen.

Puhelin- ja muu telekuuntelu

Voidaan arvioida, että puhelin- ja muu telekuuntelu, jota saadaan käyttää lähes kaikissa Euroopan maissa rikosten esitutkinnassa, on erityisen tehokas keino tutkittaessa rikollisuutta, jolle on tunnusomaista suunnitelmallisuus ja organisoituneisuus. Jos rikoksen tekeminen edellyttää useiden henkilöiden yhteistoimintaa ja useita eri vaiheita, päämäärän saavuttaminen ei useinkaan ole mahdollista ilman rikokseen osallisten pitemmän ajan kuluessa tapahtuvaa yhteydenpitoa. Puhelin- tai muu televiestintä on usein

välttämätöntä erityisesti valtioiden rajojen yli ulottuvassa rikollisessa toiminnassa. Ulkomaiset kokemukset osoittavat, että tietoisuus puhelin- ja telekuuntelun mahdollisuudesta ei estä rikokseen osallisia keskustelemasta rikollisesta toiminnasta myös puhelimitse.

Järjestäytyntä huumausainerikollisuutta, johon kytkeytyy luonnostaan laajamittaista muuta rikollisuutta ja vakavia terveydellisiä haittoja, esiintyy Suomessa jo nykyään. Suunnitelmallisen ja organisoituneen rikollisuuden lisääntymisestä on maassamme muutoinkin merkkejä ja organisoituneen rikollisuuden toimintamahdollisuuksien voidaan arvioida lisääntyvän. Vaikutuksiltaan yli valtioiden rajojen ulottuvan rikollisuuden torjuminen edellyttää myös kansainvälistä yhteistyötä ja sitä, että eri maiden viranomaisilla on käytettävissään suunnilleen samalaiset tutkintakeinot.

Valiokunta on päätenyt siihen, että Suomessa on tarpeen sallia rikosten esitutkinnassa puhelin- ja muu telekuuntelu. Pakkokeinon erityisluonteesta johtuen sen käytöllä on kuitenkin oltava tiukat edellytykset ja mahdollisimman tarkat laissa määrätyt rajat.

Täsmällisen sääntelyn tarve johtuu muun ohella siitä, että ehdotettu puhelin- ja telekuuntelu eroaa muista rikoksen esitutkinnassa käytetyistä pakkokeinoista siinä, että kuuntelusta päättämisen ja toimeenpanon on voitava tapahtua rikoksesta epäillyn tietämättä. Käytännössä ei myöskään ole vältettävissä sitä, että puhelin- ja telekuuntelun kohteiksi joutuvat myös rikoksesta epäillyn kanssa asioivat täysin sivulliset henkilöt. Valiokunta huomauttaa tässä kohdin viitaten samalla jäljempänä lausuttuun, että sivullista henkilöä koskevat telekuuntelun edellytysten ulkopuolelle jäävät ns. ylimääräistä tietoa koskevat tallenteet on tarkastuksen jälkeen hävitettävä tai tieto on poistettava tallenteelta.

Ensimmäisen lakiehdotuksen 5 a luvun 2 §:ssä telekuuntelun edellytykset määritellään tarkasti ja tiukasti. Oikeusturvan takaamiseksi päätöksen luvun myöntämisestä tekee pidättämiseen oikeutetun virkamiehen kirjallisesta vaatimuksesta riippumaton tuomioistuim, joka päätöstä tehdessään joutuu ottamaan pakkokeinolain ehdotetun uuden 5 a luvun 2 §:n muiden edellytysten täytyessä kantaa siihen, voidaanko kuuntelulla saatavilla tiedoilla olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys kyseisen rikoksen selvittämiseksi. Jotta lupa voidaan myöntää, poliisin on kyettävä saamaan tuomioistuim vakuuttuneeksi sanotusta seikasta. Tuomioistuim joutuu samalla ottamaan huo-

mioon suhteellisuusperiaatteen ja arvioimaan, onko kyseisen pakkokeinoon käytöllä saavutettava etu tai tavoiteltu päämäärä järkevissä suhteissa pakkokeinoon aiheuttamiin haittoihin tai vastakkaisiin etuihin ja arvoihin. Luonnollisesti poliisin on arvioitava kaikkien telekuuntelun edellytysten olemassaoloa jo ennen kuin poliisi tekee kirjallisen vaatimuksen tuomioistuimelle. Vaikka telekuuntelulupa-asiassa on poliisilta saatava tieto keskeisessä asemassa, valiokunta katsoo, että tuomioistuimella on laissa asetettujen kriteerien perusteella edellytykset itsenäiseen harkintaan päätettäessä telekuuntelun sallimisesta. Ellei luvan myöntämisen perusteiden voida katsoa täyttyvän, lupaa ei voida myöntää.

Oikeusturvatakeiden kannalta ovat tärkeitä telekuuntelun ehtojen asettaminen lupapäätöksessä ja luvan määräaikaisuus. Edelleen ehdotetut säännökset uuden pakkokeinoon käytöstä laadittavasta pöytäkirjasta, kuuntelukielloista, velvollisuudesta ilmoittaa tuomioistuimelle pakkokeinoon käytön lopettamisesta, tallenteiden tarkistamisesta ja kielloista käyttää ylimääräistä tietoa ovat osa oikeusturvatakeiden kokonaisuutta.

Telekuuntelun kontrolloitavuuden kannalta on lisäksi huomattava, että telelaitoksen on aina tehtävä lupapäätöksen perusteella kuuntelun edellyttämät kytkennät. Niitä ei voi poliisi tehdä. Valiokunta pitää välttämättömänä, että kaikki kytkentätoimenpiteet telelaitoksen on dokumentoitava, jotta jälkikäteen voidaan selvittää suoritettut kytkennät.

Rikoksesta epäillylle on esityksen mukaan jälkikäteen ilmoitettava pakkokeinoon käytöstä. Tuomioistuin voi esitutinnan johtajan esityksestä tärkeästä tutkinnallisesta syystä päättää, että ilmoitus saadaan tehdä lakiehdotuksessa mainittua myöhemmin tai se saadaan jättää tekemättä. Ilmoituksen tekemättä jättämisen salliminen voi tulla kysymyksen harvoin. Tällöin täytyy olla kysymys siitä, että vakavaa rikosta, joka ei ole vanhentunut, ei ole voitu selvittää ja että on edelleen syytä epäillä kyseisen henkilön syyllistyneen tutkittavaan rikokseen.

Lakiehdotuksessa on sekä rikoksesta epäillyn että sivullisen oikeusturvatakeet järjestetty niin hyvin kuin tämäntyyppisen pakkokeinoon kohdalla perustellusti yleensäkin on mahdollista. On huomattava, että esitutkintaviranomainen toimii myös ehdotettujen uusien pakkokeinojen osalta virkavastuulla. Säännösten vastainen menettely tarkoittaisi sitä, että poliisi toimisi vastoin virkavelvollisuuksiaan. Poliisilla ei luonnollisesti

voi olla mitään intressiä toimia vastoin säännöksiä, eikä epäilyjä väärinkäytöksistä ole nykyisten pakkokeinojen käytön osalta esitetty. Päinvastoin kansalaisilla näyttää olevan erittäin suuri luottamus poliisiin, mitä luottamusta on syytä vastakin vaalia.

Yhteiskunnan tehtävänä on päättää, mitä rikosprosessuaalisia pakkokeinoja poliisille sallitaan ja millä edellytyksillä niitä voidaan käyttää. Ellei riittäviä toimivaltuuksia anneta, ei voida myöskään vastaavasti edellyttää poliisilta luonnollisia tuloksia. Jälkikäteiskontrollin osalta on vielä todettava kantelumahdollisuus ja myös mahdollisuus tehdä jopa rikosilmoitus, jos on syytä epäillä, että telekuuntelun osalta ei ole noudatettu lakia. Lisäksi eduskunnan oikeusasiamiehen pakkokeinoasioihin liittyvä tarkastustoiminta ulottuu valiokunnan käsityksen mukaan myös uusiin rikosprosessuaalisiin toimivaltuuksiin.

Valiokunta korostaa syylliseksi epäillyn ja sivullisen oikeusturvatakeisiin liittyvien säännösten tarkkaa noudattamista ottaen tällöin painokkaasti huomioon normien soveltamistilanteessa suhteellisuusperiaate ja se edellytys, että pakkokeinoon käytöllä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys kyseisen rikoksen selvittämiselle.

Valiokunta katsoo, että telekuuntelun käyttöalaa tulisi laajentaa hallituksen esitykseen verrattuna siten, että ainakin törkeä kiristys ja törkeät talousrikokset sekä mahdollisesti törkeä kiskonta otettaisiin telekuuntelusäännöksen piiriin. Törkeät kiristykset voivat olla erittäin hyvin suunniteltuja rikoksia, joiden toteuttamiseksi rikoksen tekijä saattaa suorittaa pitkäaikaista rikoksen kohteen seurantaa ja hankkia kohteesta erilaisia tietoja sekä tehdä muuta valmistelutyötä. Törkeillä kiristyksillä tavoitellaan yleensä erittäin suurta taloudellista hyötyä. Kiristyksessä käytetty uhka tai sitä täydentävä toimintamääräys välitetään myös usein televiestillä. Esitetty uhka voi olla huomattavan vakava ja saat-taisi toteutuessaan kohdistua sabotaasinomaise-na tekona suureen joukkoon kansalaisia ja voisi aiheuttaa jopa vakavia häiriöitä yhteiskunnan normaaleille toiminnoille, kuten uhka räjäyttää tuotantolaitos, esimerkiksi atomivoimala, tai uhkaus myrkyttää jokin ruoka- tai juomaerä elintarviketehtaassa. Törkeät kiristykset ovat luonteeltaan erittäin vaikeasti selvitettäviä rikoksia.

Törkeän kiskonnan osalta voidaan esimerkinomaisesti todeta, että järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyy myös rikoksilla saadun hyödyn, rahan, lainaamista jopa sadan prosentin vuosi-

korolla. Usein lainaaminen liittyy muun rikollisen toiminnan rahoittamiseen ja perintään saatavaa kuulua väkivaltaa ja sillä uhkaamista. Saadun selvityksen perusteella kiskonnan ja väkivalan kohteeksi joutuneet ovat yleensä olleet haluttomia selvittämään tapahtumia kostotoimenpiteiden pelossa.

Taloudelliseen rikollisuuteen liittyvissä törkeissä tekemuodoissa ei telekuuntelun käyttöalaa voitane laajentaa pelkästään rikosnimikeli-säyksin, vaan näihin rikoksiin olisi liitettävä lisä-edellytyksiä, jotka voisivat koskea esimerkiksi rikokseen sisältyviä huomattavia julkista tai yksityistä omaisuutta koskevia arvoja sekä rikollisen toiminnan suunnitelmallisuutta tai ammattimaisuutta.

Eduskunnan käsiteltävänä on parhaillaan rikoslain uudistamiseen liittyvä hallituksen esitys n:o 94/1993 vp, joka sisältää useita sellaisia törkeitä rikoksia, joiden esitutkinnassa saattaisi olla tarpeen sallia mahdollisuus käyttää telekuuntelua. Tällaisia rikoksia ovat muun muassa törkeä vapaudenriisto ja törkeä tuhotyö. Lisäksi on huomattava, että varsin törkeitä rikoksia ollaan jättämässä ehdotetun telekuuntelun ulkopuolelle.

Poliisin muiden tehtävien kuin esitutkinnan yhteydessä suoritettavasta valvonnasta ja tiedonhankinnasta ehdotetaan säädettäväksi hallituksen esitykseen n:o 57 liittyvän uuden poliisilakiehdotuksen tiedonhankintaa koskevassa 3 luvussa. Mainittu esitys liittyy tämän vuoksi osittain samaan asiakokonaisuuteen nyt käsiteltävän esityksen kanssa. Poliisilakiehdotuksen mainittuja säännöksiä on siten arvioitava aikanaan mietintöä laadittaessa tarpeellisilta osin myös ehdotettujen uusien rikosprosessuaalisten pakkokeinojen näkökulmasta.

Valiokunnan käsityksen mukaan esityksestä ei voida osoittaa kohtaa, jossa perustellusti olisi epäiltävä ehdotetun lainsäädännön ja ihmisoikeussopimuksen välistä ristiriitaa.

Telekuuntelun voidaan arvioida yksittäistapauksissa vaativan voimavaroja siinä määrin, että henkilöresurssien ja hankittavan kaluston kannalta kuuntelu voi tapahtua vain eräissä suurimmissa poliisipiireissämme. Tässä yhteydessä valiokunta korostaa poliisin henkilöstön kunnollista koulutusta telekuuntelua varten.

Televalvonta

Televalvonnassa on kysymys televiesteistä hankittavista tunnistetiedoista, kuten puhelin-

numeroista, teleyhteyksien tapahtuma-ajoista ja kestosta sekä matkapuhelimien osalta laitteen sijaintia koskevista tiedoista. Kysymys ei ole televiestin sisällön selvittämisestä, eikä televalvonta siten merkitse yhtä syvällistä puuttumista viestinnän luottamuksellisuuteen ja yksityisyyden suojaan kuin telekuuntelu.

Valiokunta toteaa, että televalvonnan käyttöalan laajentaminen hallituksen esityksessä ehdotetulla tavalla kytkemällä televalvonnan edellytykset rikoslain kokonaisuudistuksessa omaksuttuun törkeiden rikosten minimirangaistukseen on perusteltua. Lisäksi televalvontaa voitaisiin käyttää tutkittaessa huumausainerikoksia ja sellaisia automaattiseen tietojenkäsittelyjärjestelmään kohdistuvia rikoksia, jotka suoritetaan telepäätelaitteen kautta. Viimeksi mainituissa rikoksissa voi olla kysymys suurista taloudellisista arvoista, ja rikosten selvittämisessä televalvonnalla saatavilla tiedoilla saattaa olla usein ratkaiseva merkitys.

Hallituksen esityksessä televalvonnan edellytykset ehdotetaan säänneltäväksi tarkkaan. Televalvonnan oikeusturvatakeet ovat asiallisesti samat kuin telekuuntelussa. Eroavuudet perustuvat pakkokeinojen luonteeseen, esimerkiksi kuuntelukieltoja koskevat säännökset eivät televalvonnan osalta voi luonnollisesti tulla kysymykseen.

Tekninen tarkkailu

Useissa maissa ei ole nimenomaisia säännöksiä poliisin oikeudesta tarkkailla henkilöitä teknisillä laitteilla rikosten selvittämiseksi. Teknisen tarkkailun käyttömahdollisuus riippuu tällöin siitä, missä määrin kyseisen maan lainsäädäntö suojaa yksityisyyttä ja muita perusoikeuksia. Valiokunta pitää tärkeänä, että Suomessa säädetään lailla teknisen tarkkailun käytöstä.

Teknisen kuuntelun, teknisen katselun ja teknisen seurannan edellytykset ja oikeusturvatakeet on määritelty lakiehdotuksessa asianmukaisesti.

Teknistä kuuntelua ja teknistä katselua saa kohdistaa epäiltyyn lakiehdotuksen mukaan vain hänen ollessaan yleisellä paikalla, yleisellä paikalla olevassa kulkuneuvossa taikka hotellitai muussa sellaisessa huoneessa.

Esityksen lähtökohtana on, että kodissaan jokoisen pitää voida viettää yksityiselämää ilman pelkoa siitä, että joutuu viranomaisten tarkkailun kohteeksi. Hotellihuoneen ja vastaavien tilojen ei voida katsoa kuuluvan kotirauhan suojan

ydinalueeseen. Valiokunta viittaa tältä osin esityksessä lausuttuun, jossa todetaan muun ohella, että rikoslaissa aikoinaan omaksuttu kotirauhan käsite on muodostettu palvelemaan muita tarkoituksia kuin antamaan suojaa modernin tekniikan muodostamia uhkia vastaan. Rikostutinnan tehokkuus myös kärsisi kohtuuttomasti, ellei hotellihuoneessa käytäviä keskusteluja saataisi hallituksen esityksen mukaisten edellytysten täytyessä kuunnella.

On selvää, että yksityisasuntoa ja sen nauttimaa suojaa voidaan käyttää myös rikollisiin tarkoituksiin. Esimerkiksi huumausainerikostutkinnassa on paljastunut, että yksityisasuntoa on käytetty huumausaineiden myyntipaikkana siten, että myyjä on edellyttänyt ostajan käyttävän huumausaineen asunnossa, jotta voitaisiin välttää poliisin tarkkailulta. Yksityisasuntoja on käytetty myös huumausaineiden varastopaikkoina sekä rikollisten tapaamispaikkoina. Yksityisasunnon suojaa nauttiva huoneisto saattaa myös olla laajamittaista, puhtaasti rikollista käyttötarkoitusta varten hankittu ilman, että siellä todellisuudessa ketään asuu.

Valiokunnan käsityksen mukaan poikkeuksellisten ja erityisen törkeiden rikosten kohdalla saatettaisiin tarvita säännöstöä, joka mahdollis-

taisi teknisen tarkkailun poikkeuksellisesti myös yksityisasuntoon. Voidaan arvioida, että samalla voitaisiin osittain supistaa pakkotilasäännösten käyttöalaa. Kysymys on kuitenkin luonteeltaan sellainen, että se vaatii tämän esityksen ulkopuolella erillisen, laajan ja perusteellisen selvityksen.

Yksityiskohtana valiokunta kiinnittää huomiota teknisen kuuntelun määritelmää koskevan säännöksen kirjoitustapaan. Pronomini ”joka” viittaa virheellisesti tekniseen laitteeseen eikä keskusteluun tai suulliseen viestiin, niin kuin näyttää olleen tarkoitus.

Muut kannanotot

Hallituksen esityksessä mainituista syistä ja saadun selvityksen perusteella hallintovaliokunta pitää lakiehdotuksia tarpeellisina ja puoltaa niiden hyväksymistä ottaen huomioon valiokunnan kannanotot.

Edellä esitetyn perusteella valiokunta esittää kunnioittavasti,

että lakivaliokunta mietintöään laatiessaan ottaisi huomioon, mitä tässä lausunnossa on esitetty.

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Väistö, varapuheenjohtaja Varpasuo, jäsenet R. Aho, Enestam, Järvilahti, Kautto, Korva, Laakkonen,

Liikkanen, Markkula, Metsämäki, Pulliainen, Saario, Ukkola, Urpilainen ja Vähänäkki sekä varajäsen Ihämäki.

Eriävä mielipide

Valiokunnan enemmistön hyväksymässä lausunnossa ohitetaan mielestämme liian kevyesti muun muassa yksityisyyden suojaan liittyvät näkökohdat. Seuraavassa kiinnitämme huomiota näihin ja eräisiin muihin mielestämme tärkeisiin asioihin.

Vaikka telekuuntelulakiehdotuksen säännökset ja sen antamat toimivaltuudet yleisellä säännöstasolla saattaisivatkin tulla katsotuksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 (2) artiklan

vaatimukset täyttäviksi, niiden nojalla toteutettua telekuuntelua ja tietojen keräämistä ei, muun muassa jutun tutkinnan kannalta täysin sivullisten henkilöiden yksityisyyden piiriin kuuluvista asioista, voida pitää välttämättömänä demokraattisessa yhteiskunnassa.

Mielestämme sivullisten, joiden yksityisyyden suojaan lain nojalla puututtaisiin, mutta jotka eivät olisi alkuperäisiä rikoksesta epäiltyjä, oikeuksien valvomiseksi tulisi laissa perustaa riip-

pumaton tutkintalautakunta. Lautakunnan tehtävänä olisi valvoa, ettei kuunteluvaltuuksia käytettäisi muuhun kuin mihin lupa edellyttää ja että kuuntelun avulla saatuja ”ylimääräisiä” tietoja muihin rikoksiin mahdollisesti syyllistyneistä käytetään asianmukaisesti rikostutkinnassa. Toimielimen läsnäolo rajoittaisi myös telekuuntelun käytön laajenemista yli sen, mihin lain säännöksillä nyt pyritään. Kokemukset telekuuntelusta muista maista osoittavat, että järjestelmällä on taipumus laajeta käytössä.

Tutkintalautakunta olisi luonteeltaan oikeus- suoja- tai asiantuntijaelin. Puheenjohtajalta ja osalta jäsenistä tulisi edellyttää oikeustieteellistä tutkintoa ja kaikkia jäseniä koskisi oikeudellisesti sanktioitu vaitiolovelvollisuus. Toimielin voisi toimia kiinteässä yhteydessä tietosuojavaltuutettuun ja tietosuojalautakuntaan. Lautakunta olisi velvollinen tutkimaan kansalaisten lautakunnalle osoittamat valitukset siitä, onko pakkokeinolain 5 a luvun toimivaltuuksia käytetty hänen yksityisyydensuojaansa loukkaavalla tavalla.

Esitämme lisäksi, että pakkokeinolakiesityksestä poistetaan mahdollisuus, että poliisi voi tunkeutua yksityisten tai yhdistysten suljettuihin tietoverkkoihin (ns. salasanalliset sähköposti-järjestelmät).

Hallituksen esityksessä telekuunteluasiasta esitetään päätettäväksi yhden tuomarin kokoonpanossa. Tätä ei voida pitää riittävänä epäiltyjen oikeusturvan kannalta. Yhden tuomarin kokoonpanoa voidaan pitää perusteltuna vain viikonvaihteisiin ajoittuvissa kiireellistä käsitte- lyä vaativissa tapauksissa.

Asian luonteen vuoksi telekuuntelun kohteeksi joutuvan asema on muutoinkin jäänyt esityk- sessä puutteellisesti mietityksi. Mielestämme oli- si vakavasti harkittava eri mahdollisuuksia, joilla

kuuntelun kohteeksi joutuvan oikeusturvaa voi- taisiin parantaa. Asiantuntijat ovat esittäneet muun muassa, että luotaisiin asianajajapooli, jonka jäseniä — ilman että epäillylle ilmoitetaan kuunteluasian vireillä olosta — kutsuttaisiin tuo- mioistuimeen valvomaan kuuntelun kohteeksi joutuvan oikeusturvaa. Toinen vaihtoehto on, että tämän tehtävän hoitaminen annetaan tieto- suojavaltuutetun viraston tehtäväksi. Ongelmaan löytyy varmasti useita kelpollisia ratkai- suja.

Pakkokeinolain 11 §:n 2 momentin ja esitut- kintalain 43 §:n 2 momentin mukaan voitaisiin tietyin edellytyksin jättää jälkikäteenkin ilmoi- tus pakkokeinon käyttämisestä tekemättä. Tämä olisi nykytilaan nähden varsin pitkälle menevä poliisin toimivaltuuksien laajennus. Edellä mai- nitun tutkijalautakunnan (asiantuntijaelimen) tehtäviin tulisikin kuulua tämänlaatuisen menet- telyn tarpeellisuuden arviointi ja lakiesitystä tu- lisi tutkijalautakunnan sisältävässä mallissa muuttaa tältä osin. Tämä on tarpeellista senkin vuoksi, että tätä koskeva tuomioistuimen päätös sulkisi pois 6 §:n 3 momentissa tarkoitettun kante- lumahdollisuuden. Asiantuntijakuulemisessa on esitetty sellainen oletamus, että alioikeudet tuli- sivat suojelupoliisin vaatimuksesta päättämään, ettei kuuntelusta milloinkaan ilmoitettaisi sen kohteelle.

Televalvonnan osalta lakiehdotusta tulee tar- kastella myös teleliittymän haltijan ja telelaitok- sen välisen sopimussuhteen kannalta. Nyt laki- esitys ei sisällä määreitä sille, millä edellytyksillä teleliittymä voitaisiin sulkea (1 §:n 2 kohta). La- kivaliokunnan on syytä korjata ehdotusta, jotta sulkemisen edellytykset olisi riittävän yksilöidys- ti määritelty laissa, mikäli sulkemismahdolli- suutta pidetään välttämättömänä.

Helsingissä 18 päivänä marraskuuta 1994

Erkki Pulliainen

Raila Aho

Tuulikki Ukkola